

Интернете делает ее влияние на развитие электронного рынка огромным. Актуальным становится вопрос обеспечения независимости и объективности поисковых систем.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кузнецов А. Электронные рынки и конкуренция // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 72-81.
2. Курицкий А.Б. Интернет – экономика: закономерности формирования и функционирования. – СПб., 2000. – 232 с.
3. Воронов Ю. Электронная коммерция: проблемы мировые и российские // Журнал «ЭКО». – № 1. – 2001. – [<http://econom.nsc.ru/eco/index.htm>].

4. Kauffman R., Wood Ch. Analyzing Competitive and Tacitly Collusive Strategies in Electronic Marketplaces. University of Notre Dame, Working Paper, 2000.

5. Bailey, J. P. "Electronic Commerce: Prices and Consumer Issues for Three Products: Books, Compact Discs, and Software," Organisation for Economic Co-Operation and Development, OCDE/GD(98)4.

6. Lee, Ho Geun. 1997. Do Electronic Marketplaces Lower the Price of Goods. *Communications of the ACM*. Volume 41, Number 12 (January)

7. <http://www.alexa.com/topsites>.

8. <http://www.businessinsider.com/bing-who-google-worldwide-search-market-share-reaches-all-time-high-2009-8>.

Аннотация. Конкуренция на электронных рынках имеет специфические отличия от конкуренции на традиционных рынках. Поисковая система является основополагающим элементом функционирования электронной коммерции. В статье описывается влияние поисковых систем на конкурентоспособность Интернет-бизнеса; выдвигается и обосновывается гипотеза о том, что особая роль поисковых систем имеет потенциал стать фактором монополизации электронных рынков.

Ключевые слова: электронная коммерция; поисковая система; несовершенная конкуренция на электронных рынках.

Summary. Competition in electronic markets has specific differences from traditional markets. Search engine is a key element in functioning of electronic commerce. Article describes the influence of search engines on internet-business competitiveness and suggests that their exclusive role may become a factor of electronic markets monopolization.

Keywords: *electronic commerce; search engine; imperfect competition on electronic markets*

Рецензент д.э.н., профессор Крымского экономического института ГВУЗ «КНЭУ им. В. Гетьмана») Сергеев Б.И.

Эксперт редакционной коллегии к.э.н., доцент УкрГАЗТ Токмакова И.В.

УДК 658.1

АНТИКРИЗОВА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

**Кракос Ю.Б., к.е.н., доцент,
Коротченко Н.О., аспірантка (НАУ ім. М.Є. Жуковського)**

Визначаються поняття і компоненти економічної безпеки (ЕБ) підприємства (ЕБП). Антикризова модель ЕБ з використанням збалансованої системи показників (ЗСП) була запропонована для підприємства українського палива й комплексу енергії.

Ключові слова: економічна безпека, антикризова модель, збалансована система показників, комплекс енергії.

Постановка проблеми. Сьогодні поняття «криза» стало одним з найбільш популярних та поширених у сучасній літературі, однак події 2008 року довели, що Україна не була і не є готовою до

проявів цього суспільно-економічного явища. Зміна умов функціонування та прояви нових труднощів у роботі підприємств вимагають застосування засобів забезпечення життєдіяльності

фірм, що гарантують виживання і функціонування за будь-яких обставин. Підприємство є первинною ланкою фінансово-господарської системи держави, тому ЕБ країни не можлива без його ЕБ.

Підприємства паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) входять до складу містоутворюючих закладів і забезпечують базис нормального життя країни, бо завдяки їм підтримуються елементарні умови існування кожної людини. Проте водночас з важливістю галузі, у діяльності існує багато проблем, зокрема – недостатність фінансування, обмеженість ресурсів, вплив політичних настроїв, недосконалість існуючого законодавства тощо – що значно ускладнює процес формування, розвитку і життєдіяльності, тому актуальність питань, пов'язаних з системою анти- та позакризового управління діяльністю організацій ПЕК не викликає сумнівів. Окрім цього, ЕБ таких підприємств впливає у складі енергетичної безпеки на загальний рівень ЕБ держави.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам розгляду питань ЕБ, її визначення, формування змісту і методологічних засобів присвячені праці багатьох вчених, таких як Грунін О.А., Донець В.І., Могильний А.І., Іванов В.А., Олійник О.А., Раздіна О.В., Бородіна О.О., Ковальова Д. та інших. Аналіз існуючих досліджень визначив спектр питань, які

потребують більш детального розгляду та доопрацювання:

- чітка характеристика сутності поняття ЕБП;
- тривалість процесу визначення ЕБП;
- формування бази методів оцінки критеріїв ЕБП;
- антикризова спрямованість ЕБП.

Формулювання мети статті: надання узагальненого визначення терміну «ЕБП»; встановлення ролі енергетичної безпеки (ЕнБ) в ЕБ України; побудова системи ЕБП для підприємства народного господарства, яке здійснює виробництво і транспортування теплової енергії; вдосконалення ЕБП за допомогою ЗСП; розробка антикризової програми для підприємств, що формують ЕнБ країни.

Виклад основного матеріалу. Основні погляди на визначення поняття «економічна безпека підприємства» наведені у табл. 1.

Спираючись на розглянуті визначення, поняття «ЕБП» найбільш доцільно трактувати наступним чином: ЕБ – це система функціонування підприємства, за умови якої відбувається найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів (кадровий потенціал, інтелектуальна власність, інформація, капітал, земля, засоби праці тощо), і водночас регулюються існуючі та прогнозовані загрози, в результаті чого досягається максимально позитивний ефект від діяльності.

Таблиця 1

Визначення поняття «ЕБ» у науковій літературі

Автор	Визначення
О.А. Грунін, Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [1]	Це такий стан господарчого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції господарчого ризику
В.Заброд-ський [4]	Кількісна і якісна характеристика властивостей фірми, що відбиває здатність самовиживання і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної погрози
В. Шликов [2]	Захищеність життєво важливих інтересів фірми від реальних і потенційних джерел чи небезпек економічних погроз. Розглядає ЕБ с погляду мінімізації витрат і збереження контролю над власністю
Т.Н. Глад-ченко [3]	Захищеність життєво-важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх погроз, організація якої здійснюється адміністрацією та колективом підприємства шляхом реалізації системи правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного характеру

В загальні до складових ЕБ країни відносять: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, інвестиційну, науково-технологічну, енергетичну, виробничу, демографічну, соціальну, продовольчу безпеку.

Офіційно поняття «ЕнБ» трактується таким чином: це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній

сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану [8] (рис. 1).

Індикатор енергетичної безпеки, %
(оптимальне значення = 100%)

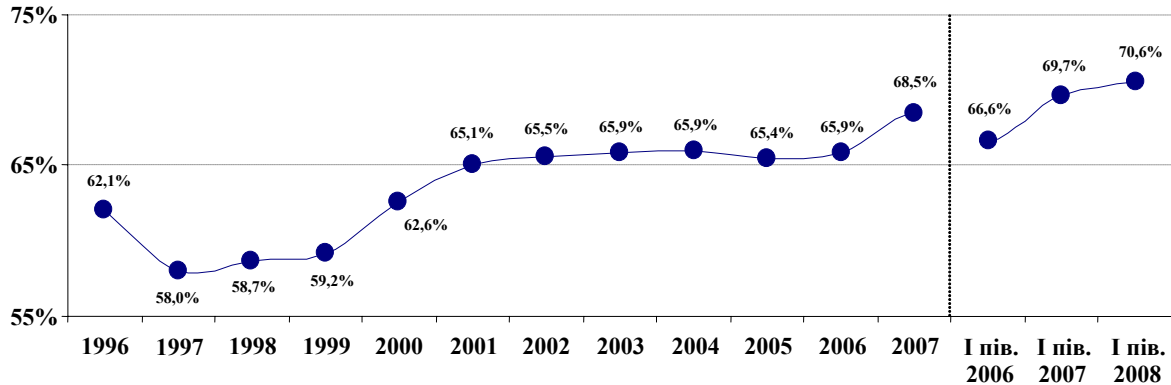

Рисунок 1 - Значення енергетичної безпеки України

Стан та функціонування підприємств теплоенергетичної галузі впливає на формування показника ЕнБ, відтак поряд з державними превентивними та ліквідаційними заходами слід застосовувати внутрішнє регулювання діяльності, спрямоване на підвищення і стабілізацію рівня ЕБ таких підприємств. Починаючи з 2001 р. для індикатора ЕнБ спостерігається позитивна тенденція.

Забезпечення енергозбереження (ЕЗ) є першочерговим завданням для ЕнБ країни. До першочергових заходів забезпечення ЕЗ слід віднести: - розробку Державної комплексної програми енергозбереження; - технічне переоснащення виробництва; - створення загальнодержавного позабюджетного фонду ЕЗ; - суворий облік та контроль за енергоспоживанням в усіх галузях виробництва; - стимулювання впровадження енергозберігаючих технологій; - здійснення структурної перебудови економіки шляхом зменшення частки енергоємних галузей виробництва; - використання нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії [8].

Підприємства ПЕК, зокрема теплоенергетичні, можна віднести до таких, що формують ЕнБ. Для створення антикризової системи ЕБП для таких організацій авторами запропонована наступна схема:

- визначення етапу життєвого циклу підприємства;
- виявлення криз, що властиві цьому етапу;
- створення системи ЕБП;
- впровадження системи ЕБП;
- оцінка результатів та рекомендації.

Після узагальнення визначень терміну «криза підприємства», можна вивести наступне визначення – криза підприємства – це стан фірми або організації, що виникає внаслідок суб'єктивних та об'єктивних факторів, і представляє собою функціонування в умовах обмеженого контролю, браку часу,

підвищеного ризику і непередбачуваного характеру подій з можливими негативними і позитивними наслідками. Необхідно також відзначити, що кожне підприємство знаходиться на окремому етапі життєвого циклу, який має певні особливості [7].

У системі управління підприємством необхідно мати чітку уяву про можливі загрози та небезпечні наслідки, що виникають в результаті дії існуючих зовнішніх та внутрішніх факторів. Причини криз, як і їхні наслідки можуть бути викликані сукупністю чинників багатоваріативного походження, що знижує достовірність прогнозування та ймовірність ефективної боротьби з ними. Існування фірми у майбутньому, перехід до наступного етапу розвитку безпосередньо залежить від процесу здолання цих криз, тому першочерговим завданням системи управління підприємством є боротьба з внутріфірмовим кризами.

На прикладі АТ «Теплоенергетичний центр Роганського промвузла», м. Харкова авторами запропоновано визначення етапу життєвого циклу підприємства (ЖЦП) (табл. 2).

Фірми функціонують у різних сферах, але є окремі аспекти у життєдіяльності будь-якої господарчої одиниці, що є неминучими для всіх. До таких відносяться кризи на різних етапах розвитку. Якщо розглядати поняття ЕБП у ракурсі ЖЦП, то виникнення криз на різних етапах ЖЦП можна віднести до регулювання того чи іншого аспекту ЕБ [6]. Згідно запропонованої класифікації, АТ «ТЦРП» знаходиться на етапі «стабільність», якому властива «криза постійності». Основні складові антикризової системи ЕБ для цього етапу ЖЦП – фінансова, інформаційна та інтелектуально-кадрова.

Авторами запропонована наступна схеми боротьби з внутріфірмовою кризою постійності (табл. 3). В методиці застосовується ЗСП [5] за чотирма аспектами діяльності підприємства: фінанси, персонал, стратегічний розвиток, клієнти. Складова антикризової системи ЕБП поставлена у

Економічна безпека

відповідність до кожного з аспектів ЗСП, відібраних на основі експертного методу.

Використання цієї системи та досягнення підприємством показників, що зазначені у табл. 3, гарантуватимуть втримання організації «на плаву» за впливу складних економічних умов. Практична реалізація досягнення таких показників полягає у

проведенні регулярного ремонту, модернізації обладнання; застосуванні системи преміювання; перегляді складових тарифів; пошуку додаткових джерел прибутку, участі у інвестиційних проектах; застосуванні суворої системи для боротьби з дебіторською заборгованістю, впровадженні системи взаєморозрахунків.

Таблиця 2

Визначення стадії життєвого циклу теплоенергетичного підприємства*

Етап життєвого циклу	Показники			
	Наявність другорядних прибуткових виробництв	Рентабельність виробництва	Витрати на екологічні потреби/чистий виторг	Зарплата адмін. персоналу/Чистий виторг
Зародження	-	0,1-0,5	0-0,001	0-0,05
Виникнення	-	0,51-0,9	0,0011-0,005	0,051-0,01
Становлення	-	0,91-1	0,0051-0,0099	0,011-0,2
Зростання	-	1,1-5	0,01-0,03	0,211-0,5
Стабільність	±	5-15	0,05-0,9	1-10
Пасивність	±	15-5	0,01-0,049	0,6-9
Спад	±	<5	<0,01	<0,6

* з урахуванням терміну існування на ринку

Таблиця 3

Система ЕБ запобігання внутріфірмовій «кризі постійності» АТ «ТЦРП» на етапі ЖЦП «стабільність»

Складові економічної безпеки	Аспекти збалансованої системи показників												
	Фінанси			Клієнти			Стратегічний розвиток			Персонал			
	К-т фінансового ризику	К-т швидкої ліквідності	К-т стійкого економічного зростання	Рентабельність виробництва	К-т співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	Індекс реалізованої продукції	% задоволення клієнтів	Витрати на навчання персоналу/Валовий прибуток, %	% працівників, що підвищили свій рівень освіти за рік	Витрати на модернізацію виробництва/Валовий прибуток, %	Частка управлінців в загальній кількості Робітників, %	Рентабельність персоналу, %	Продуктивність праці, Гкал
Фінансова	<0,5	<=0,9		>=5,5	<=0,7								
Інформаційна			>0			>0,8	0,9-0,6						>1300
Інтелектуально-кадрова								>1,5	>6,5	>2	>=35	>5	

При наявності кризи стратегічні цілі підприємства у коротко-, середньо- строковому періоді дещо змінюються. Базовим завданням стає підтримання життєдіяльності фірми і збереження існуючих позицій. Система ЕБП для моменту кризи виглядає (табл. 4).

Таблиця 4
Система ЕБ боротьби з внутріfirmовою «кризою постійності» для АТ «ТЦРП» на етапі ЖЦП «стабільність»

Складові економічної безпеки	Аспекти збалансованої системи показників												
	Фінанси			Клієнти			Стратегічний розвиток			Персонал			
	К-т фінансового ризику	К-т швидкої ліквідності	К-т стійкого економічного зростання	Рентабельність виробництва	К-т співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	Індекс реалізованої продукції	% задоволення клієнтів	Витрати на навчання персоналу/Валовий прибуток, %	% працівників, що підвищили свій рівень освіти за рік	Витрати на модернізацію виробництва/Валовий прибуток, %	Частка управлінців в загальній кількості Робітників, %	Рентабельність персоналу, %	Продуктивність праці, Гкал
Фінансова	<0,5	<=0,9		>=5,5	<=0,7								
Інформаційна			>0			>0,8	0,9-0,6						>1300
Інтелектуально-кадрова							>1,5	>6,5	>2	>=35	>5		

Досягнення вказаних показників можливо у декілька етапів (залежно від глибини та ступеню кризи). До основних методів, що пропонуються для впровадження на АТ «ТЦРП» відносяться:

- використання програм економії ресурсів;
- залучення інвестиційних коштів для модернізації виробництва;
- зміна організаційно-правової структури (вертикальна інтеграція);
- впровадження автоматизованих систем виробництва;
- пошук альтернативного джерела придбання (газ) і виробництва (біопаливо) ресурсів;
- впровадження системи жорсткого контролінгу виробництва;
- мобілізація прихованих резервів;

- альтернативна санація (за рахунок внесків власника).

Висновки. Отже, система ЕБ у поєднанні з ЗСП є методом реальної антикризової програми для підприємства ПЕК. Застосування цієї системи допомагає вирішити багато проблем функціонування таких організацій за звичайних та складних ринкових умов, а також робить позитивний внесок у формування ЕнБ країни. Цілями подальшого дослідження є впровадження та оцінка ефективності використання такої ЕБП для підприємств ПЕК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посіб. для вузів/ Л.І.

Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової л-ри, 2008. – 240 с.

2. Шлыков В.В. Экономическая безопасность предприятия /В.В. Шлыков//ЭКО. – М., 2002. – №11. – С.94.

3.Гладченко Т.Н. Индикаторы экономической безопасности предпринимательской деятельности/Т.Н.Гладченко: //Менеджер. – 2000. – №12. – С.111-113.

4. Забродский В.Теоретические основы экономической безопасности отрасли и фирмы/В. Забродский,Н. Капустин//Бизнес-информ. – 1999. – №15-16. – С.35-37.

5.Коротченко Н.О. Збалансована система показників як метод оцінки ефективності діяльності підприємств торгівлі/Ю.Б.Кракос,

Н.О.Коротченко//Управління розвитком. Зб. наук. робіт. Х: ХНЕУ. – 2008. – с.

6.Кракос Ю.Б. Система економічної безпеки як засіб здолання внутріфірмових криз підприємства/Н.О. Коротченко, Ю.Б.Кракос// Зб. наук. робіт «Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні ІКТМ – 2009». – Х:ХАІ, 2009. – 22 с.

7.Коротченко Н.О.Поняття кризи підприємства,складові та класифікація наслідків за допомогою Збалансованої Системи Показників/Н.О.Коротченко//Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління. – К.:КПІ. – 2009. – С. 118-120.

8. Сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32844.

Аннотация. В статье рассматриваются понятие и составляющие экономической безопасности предприятия. Предложена антикризисная модель экономической безопасности с использованием сбалансированной системы показателей для украинского предприятия топливно-энергетического комплекса.

Ключевые слова: экономическая безопасность, аспекты экономической безопасности, энергетическая безопасность, жизненный цикл предприятия, внутрифирменный кризис предприятия, сбалансированные показатели.

Summary. The article deals with the concept and components of the Economic Security of the Enterprise. Anti-crisis model of Economic Security with the usage of a Balanced Scorecard have been proposed for enterprise of Ukrainian fuel and energy complex.

Keywords: economic Security, economic security Aspects, Energy Security, Life Circle of enterprise, intra-crisis life circle of enterprise, Balanced Scorecard.

Рецензент д.е.н., професор ХНАДУ Горелов Д.О.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.

УДК 65.012.8

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

**Кузенко Т.Б. к.е.н., доцент, Сабліна Н.В. к.е.н., викладач ,
Литовченко О.Ю. викладач ХНЕУ**

У статті висвітлено результати досліджень у сфері формування комплексного механізму управління фінансовою безпекою підприємства. Досліджено сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства, проаналізовано загрози фінансової безпеки та розглянуто підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека; економічна безпека підприємства; фінансова безпека підприємства; загроза фінансової безпеки підприємства; діагностика фінансової безпеки підприємства.

Постановка проблеми та її зв'язки з зовнішньої торгівлі на фоні світової тенденції науковими чи практичними завданнями. росту цін на енергоносії та матеріально-сировинні Розвиток ринкових відносин та лібералізація ресурси змушує керівництво підприємств шукати